

UNIVERZITET U BEOGRADU – FAKULTET ZA SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU
UNIVERSITY OF BELGRADE – FACULTY OF SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION

10. MEĐUNARODNI NAUČNI SKUP

Specijalna edukacija
i rehabilitacija DANAS
Zbornik radova

10th INTERNATIONAL
SCIENTIFIC CONFERENCE
Special Education
and Rehabilitation TODAY
Proceedings

Beograd, 25–26. oktobar 2019. godine
Belgrade, October, 25–26th, 2019

UNIVERZITET U BEOGRADU – FAKULTET ZA
SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU
UNIVERSITY OF BELGRADE – FACULTY OF
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION

10. MEĐUNARODNI NAUČNI SKUP
SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA DANAS
Beograd, 25–26. oktobar 2019. godine

ZBORNIK RADOVA

10th INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION TODAY
Belgrade, October, 25–26th, 2019

PROCEEDINGS

Beograd, 2019.
Belgrade, 2019

10. MEĐUNARODNI NAUČNI SKUP
SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA DANAS
BEOGRAD, 25-26. OKTOBAR 2019. GODINE
ZBORNIK RADOVA

10th INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION TODAY
BELGRADE, OCTOBER, 25-26th, 2019
PROCEEDINGS

IZDAVAČ / PUBLISHER

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
University of Belgrade - Faculty of Special Education and Rehabilitation

ZA IZDAVAČA / FOR PUBLISHER

Prof. dr Snežana Nikolić, dekan

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK / EDITOR-IN-CHIEF

Prof. dr Mile Vuković

UREDNICI / EDITORS

Prof. dr Vesna Žunić Pavlović

Prof. dr Aleksandra Grbović

Prof. dr Vesna Radovanović

RECENZENTI / REVIEWERS

Prof. dr Ranko Kovačević, prof. dr Vesna Bratovčić

Univerzitet u Tuzli - Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Tuzla, BiH

Prof. dr Viviana Langher

Università Sapienza di Roma - Facoltà di Medicina e Psicologia, Roma, Italia

Prof. dr Branislava Popović Čitić, doc. dr Slobodan Banković, doc. dr Ljubica Isaković

Univerzitet u Beogradu - Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju,

Beograd, Srbija

LEKTURA I KOREKTURA / PROOFREADING AND CORRECTION

Maja Ivančević Otanjac, predavač

DIZAJN I PRIPREMA / DESIGN AND PROCESSING

Mr Boris Petrović

Biljana Krasić

Zbornik radova biće publikovan u elektronskom obliku CD

Proceedings will be published in electronic format CD

Tiraž / Circulation: 200

ISBN 978-86-6203-129-7

Objavlјivanje Zbornika radova podržalo je Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

RODITELJSKI LOKUS KONTROLE I NJEGOVA POVEZANOST SA SOCIO-DEMOGRAFSKIM VARIJABLAMA KOD MAJKI DECE SA MOTORIČKIM POREMEĆAJIMA I DECE SA INTELEKTUALNOM OMETENOŠĆU

Jovana Tomić**, Ivona Milačić Vidojević

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju,
Beograd, Srbija

Utvrđeno je da su roditelji sa unutrašnjim lokusom kontrole, u poređenju sa roditeljima koji imaju spoljašnji lokus kontrole, odgovorniji, dosledniji, veštiji u sakupljanju važnih informacija o razvoju i vaspitanju deteta i bolje prilagođeni što ih čini efikasnijim u odgajanju dece. Cilj istraživanja je bio da se utvrdi povezanost roditeljskog lokusa kontrole i socio-demografskih varijabli kod majki dece s motoričkim poremećajima (MP) i dece sa intelektualnom ometenošću (IO). Drugi cilj istraživanja je bio da se utvrdi da li postoje razlike u lokusu kontrole kod ove dve grupe roditelja. Uzorkom je obuhvaćeno 34 majke dece sa IO i 25 majki dece sa MP, različitog nivoa obrazovanja, starosti i nivoa prihoda. Za ispitivanje lokusa kontrole korišćena je Skala lokusa kontrole roditelja - kraća forma. Utvrđeno je da se sa porastom starosti majki, nivoa obrazovanja i visine prihoda povećava tendencija pomeranja ka unutrašnjem lokusu kontrole. Nisu utvrđene statistički značajne razlike u roditeljskom lokusu kontrole kod majki dece sa IO i majki dece sa MP ($t = 0,603$, $df = 47$, $p = 0,531$). Stručnjaci mogu, menjanjem ličnih uverenja roditelja o njihovoj mogućnosti uticaja na ponašanje deteta i menjanjem percepcije roditelja o stresnoj situaciji u kojoj se nalaze, da deluju na roditelje u cilju njihovog osnaživanja, što se može pozitivno odraziti na razvoj deteta.

Ključne reči: roditeljski lokus kontrole, socio-demografske varijable, majke dece sa intelektualnom ometenošću, majke dece sa motoričkim poremećajima

Uvod

Roditeljski lokus kontrole obuhvata uverenje roditelja da je detetov razvoj pod uticajem sila koje su izvan roditeljske kontrole (spoljašnji lokus kontrole), ili da je za detetov razvoj zaslužan roditeljski uticaj (unutrašnji lokus kontrole) (Campis, Lyman,

** dzovana133@gmail.com

& Prentice-Dunn, 1986). Roterov koncept lokusa kontrole (Rotter, 1966), specifičan za situaciju roditelj – dete, ukazuje da se on razvija kroz iskustvo deteta sa roditeljima. Longitudinalna istraživanja ukazuju da je uticaj bi-direkcionalan, odnosno da dete sa problematičnim ponašanjem može na određen način da utiče na razvoj kognicije kod roditelja tako što će oni razviti nisko osećanje efikasnosti i kontrole, ali je moguće i da nisko osećanje kontrole koje je kod roditelja postojalo pre rođenja deteta dovede do ranih problema u odnosu dete – roditelj (Hagekull, Bohlin, & Hammarberg, 2001). Takođe, sa roditeljskim lokusom kontrole se povezuju i socio-demografski faktori, uključujući obrazovanje majke, porodične prihode i uzrast majke (Williams, Joy, Travis, & Gotowiec, 1987).

U ovom istraživanju hteli smo da utvrđimo u kojoj meri lokus kontrole zavisi od socio-demografskih karakteristika ispitanika i da li postoje razlike u lokusu kontrole kod majki dece sa IO i majki dece sa MP.

Metod rada

Uzorak

U uzorku je bilo 25 majki dece sa IO (42,4%) i 34 majke dece sa MP (57,6%), različitog uzrasta, nivoa obrazovanja i procenjenog ličnog zadovoljstva materijalnim prihodima.

Vreme i mesto istraživanja

Ispitivanje je realizovano tokom 2015. godine u školi za decu sa cerebralnom paralizom „Miodrag Matić“, u Novom Sadu, dnevnom boravku za decu ometenu u intelektualnom razvoju „Sunce“, OŠ „Kadinjača“ i srednjoj ekonomskoj školi u Loznicama.

Instrumenti

Za ispitivanje lokusa kontrole korišćena je *Skala lokusa kontrole roditelja – kratka forma (Parent Locus of Control Scale-short form – PLOC; Campis et al., 1986)*. U pitanju je petostepena skala Likertovog tipa koja ima ukupno 24 ajtema. Opseg skorova je od 24 do 120, veći broj bodova ukazuje na veću internalizovanost lokusa kontrole kod majki.

Statistička obrada podataka

Deskriptivni statistički postupci korišćeni su za analizu kontinuiranih varijabli. Jednofaktorska analiza varijanse korišćena je za utvrđivanje razlika u izraženosti merenih zavisnih varijabli i njihovog odnosa sa definisanim nezavisnim varijablama. Za istraživanje razlika između dve grupe ispitanika korišćen je t-test nezavisnih uzoraka.

Rezultati

Ukupan skor na *Skali lokusa kontrole roditelja* (LKR) kreće se u rasponu od 56 do 81 (AS = 69,49, SD = 5,75) što nam ukazuje da se ispitanice grupišu oko odgovora „niti se slažem, niti se ne slažem“, uz tendenciju razvoja unutrašnjeg lokusa kontrole.

Primenom t-testa za nezavisne uzorce nisu utvrđene statistički značajne razlike između rezultata na LKR kod majki dece sa smetnjama u razvoju (Tabela 1).

Tabela 1. Razlike u lokusu kontrole kod majki dece sa IO i majki dece sa MP

Oblast procene	Poduzorak	N	AS	SD	t	df	p
Lokus kontrole	MMP	25	70,00	6,49	0,60	47	0,53
	MIO	34	68,96	4,94			

MMP = majke dece sa motoričkim poremećajima; MIO=majke dece sa intelektualnom ometenošću.

Primenom jednofaktorske analize varijanse utvrđeno je da se sa porastom starosti majki beleži porast tendencije pomeranja lokusa kontrole ka unutra. Niske prosečne vrednosti rezultata ispitanica u tri starosne kategorije ukazuju da se njihov lokus kontrole još uvek nalazi na prelazu između eksternog i internog, tako da ne možemo pouzdano govoriti o postojanju izgrađenog unutrašnjeg lokusa kontrole kod majki u našem uzorku (Tabela 2).

Tabela 2. Razlike u lokusu kontrole majki u odnosu na starost majki

Oblast procene	Starost majki	N	AS	SD	F(2)	p
Lokus kontrole	26-36 god.	17	66,65	6,10	3,54	0,037
	37-46 god.	29	70,84	5,81		
	47 i više god.	13	71,23	3,75		

Primenom ANOVA-e utvrđeno je da se sa porastom nivoa obrazovanja majki beleži porast tendencije ka razvoju unutrašnjeg lokusa kontrole (Tabela 3).

Tabela 3. Razlike u lokusu kontrole prema nivou obrazovanja majki

Oblast procene	Nivo obrazovanja majki	AS	SD	F(3)	p
Lokus kontrole	osnovna škola	65,44	3,47	4,92	0,005
	srednja škola	67,88	5,57		
	viša škola	71,00	5,10		
	fakultet	73,07	5,50		

Primenom jednofaktorske analize varijanse utvrđeno je da što je viši nivo primanja roditelja jača je tendencija pomeranja lokusa kontrole ka unutra.

Tabela 4. Razlike u lokusu kontrole majki u odnosu na primanja porodice

Oblast procene	Primanja	AS	SD	F(3)	p
Lokus kontrole	veoma loša	65,70	3,74	3,911	0,015
	loša	69,28	4,04		
	zadovoljavajuća	69,58	7,72		
	veoma zadovoljavajuća	74,00	4,97		

Diskusija

Podaci dobijeni našim istraživanjem pokazuju da ne postoje razlike u pogledu lokusa kontrole majki dece sa IO i dece sa MP. Izgleda da lokus kontrole ne zavisi toliko od tipa poremećaja deteta već od drugih faktora. Kod ispitanica u našem uzorku lokus kontrole se nalazi na prelazu između spoljašnjeg i unutrašnjeg. Utvrđeno je da se sa porastom starosti majke uočava tendencija pomeranja lokusa kontrole ka unutra. Ovaj nalaz se može objasniti većom zrelošću majki, višim prihodima ili višim nivoom obrazovanja koje su starije majke vremenom stekle. Nasuprot našem nalazu, Frid i Tomson (Freed & Tompson, 2011) su utvrdile da starije majke imaju osećanje slabije kontrole nad problematičnim ponašanjem deteta što autorke objašnjavaju manjom fizičkom snagom i nižom emocionalnom energijom kojom starije majke raspolažu. Takođe je utvrđeno da se sa porastom nivoa obrazovanja majki beleži porast tendencije ka razvoju unutrašnjeg lokusa kontrole (Angelova, 2016). Koleman i Karaker (Coleman & Karraker, 2000) smatraju da obrazovanje doprinosi efikasnosti roditelja povećanjem opšte samoefikasnosti. Takođe, smatraju da obrazovanje majke lakše pronalaze informacije o vaspitanju i razvoju dece. Kada je u pitanju visina prihoda Koleman i Karaker smatraju da majke sa višim prihodima imaju više resursa koji olakšavaju roditeljsku ulogu kao što su mogućnost organizovanog čuvanja dece, lakši pristup pedijatrijskoj službi ili drugim važnim društvenim servisima. Podaci ukazuju da su porodice sa višim primanjima manje izložene životnim stresovima što im ostavlja više vremena da energiju i pažnju usmeravaju na decu i roditeljsku ulogu.

Zaključak

Rezultati našeg istraživanja ukazuju da su socio-demografske varijable povezane sa lokusom kontrole kod majki dece sa IO i dece sa MP. Kod ispitanica u našem uzorku lokus kontrole se nalazi na prelazu između spoljašnjeg i unutrašnjeg. Utvrđeno je da se sa porastom uzrasta, nivoa obrazovanja i prihoda majki beleži porast tendencije ka razvoju unutrašnjeg lokusa kontrole. Naši podaci pokazuju da ne postoje razlike u lokusu kontrole kod majki dece sa IO i majki dece sa MP.

Važan aspekt pružanja podrške i osnaživanja roditelja dece s ometenošću, koji će imati pozitivan uticaj i na razvoj deteta može biti mogućnost oblikovanja lokusa kontrole kod roditelja.

Literatura

- Angelova, N. (2016). Locus of control and its relationship with some socio-demographic factors. *Psychological Thought*, 9, 248-258.
- Campis, K., Lyman, D., & Prentice-Dunn, S. (1986). The parental locus of control scale: development and validation. *Journal of Clinical Child Psychology*, 15, 260-267.
- Coleman, K., & Karraker, H. (1997). Self-efficacy and parenting quality: findings and future applications. *Developmental Review*, 18, 47-85.
- Freed, R., & Tomson, M. (2011). Predictors of parental locus of control in mothers of pre and early adolescents. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 40(1), 100-110.
- Hagekull, B., Bohlin, G., & Hammarberg, A. (2001). The role of parental perceived control in child development: a longitudinal study. *International Journal of Behavioral Development*, 25, 429-437.
- Rotter, B. (1966). Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement. *Psychological Monographs: General & Applied*, 80, 1-28.
- Williams, T., Joy, L., Travis, L., & Gotowiec, A. (1987). Transition to motherhood: a longitudinal study. *Infant Mental Health Journal*, 8, 251-265.

PARENTAL LOCUS OF CONTROL AND ITS RELATIONSHIP WITH SOCIO-DEMOGRAPHIC VARIABLES IN MOTHERS OF CHILDREN WITH MOTOR DISABILITIES AND CHILDREN WITH INTELLECTUAL DISABILITY

Jovana Tomić, Ivona Milačić Vidojević

University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation,
Belgrade, Serbia

It has been found that parents with an internal locus of control are more responsible, more consistent, better adapted, and more able in gathering essential information compared to parents who have an external locus of control, making them more effective in raising children. The aim of the study was to establish a relationship between parental locus of control and socio-demographic characteristics in the sample of mothers of children with intellectual disability (ID) and motor disability (MD). The second aim was to examine if there were any differences in the locus of control in these two groups of mothers. The sample consisted of 34 mothers of children with ID and 25 mothers of children with MD, of different age, levels of education and income level. We used Parent Locus of Control Scale-short form to assess parental locus of control. It was found that with the increase in maternal age, level of education and the income level, the tendency of moving locus of control inward was increased. There were no statistically significant differences in the locus of control in mothers of children with ID and mothers of children with MD ($t = 0.60$, $df = 47$, $p = 0.53$). Influencing the change of personal beliefs and perceptions of stressful situations as a way of empowering parents can have positive outcome in child development.

Key words: parental locus of control, socio-demographic variables, mothers of children with intellectual disability, mothers of children with motor disability